

J U N G C H A N G

Pokračovanie svetového bestselleru *Divoké labute*

Lette, divoké labute

MOJA MATKA, JA A ČÍNA

Lette, divoké
labute

J U N G C H A N G

Lette, divoké labute

MOJA MATKA,
JA A ČÍNA

Preložili Natália Tyšš Rondziková a Igor Tyšš

IKAR

Jung Chang
FLY, WILD SWANS

Copyright © Globalflair Ltd., 2025
Translation © 2026 by Natália Tyšš Rondziková and Igor Tyšš
Jacket design © Tereza Králová
Slovak edition © 2026 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-575-0993-6

*Venujem mame,
pri ktorej smrteľnom lôžku
nemôžem stáť*

OBSAH

Niekoľko míľnikov čínskych dejín	9
Mapa	10
Prológ	15
1 Detstvo v Maovej Číne (1952 – 1966)	17
2 Moji statoční rodičia počas Kultúrnej revolúcie (1966 – 1978)	29
3 Útek z klieťky (1978 – 1979)	48
4 Zvykám si na slobodu (1979 – 1982)	60
5 Dojímavé stretnutia (1983)	75
6 Do Čcheng-tu s kapitalistami zo Západu (polovica 80. rokov)	86
7 Rozhovor s nevlastnou matkou Teng Siao-pchinga (1985 – 1987)	96
8 Mama spoznáva moju životnú lásku (1984 – 1988)	107
9 Divoké labute vzlietajú (1988 – 1991)	120

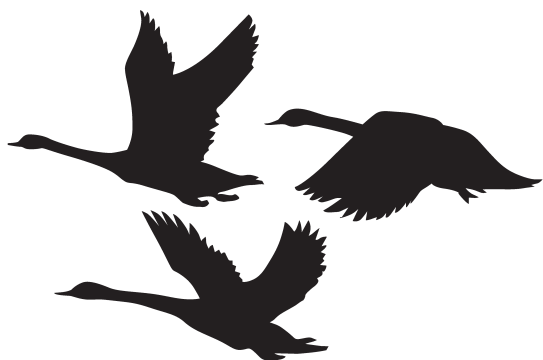
10	Radosti a smútky dní po <i>Divokých labutiach</i> (90. roky)	140
11	Spoznávam Maovu verchušku 90. roky)	153
12	S'-čhuanské rozbúrené vody (90. roky)	174
13	Obličkové kamene a pokusy o otravu (90. roky)	191
14	Potulky po krvavej ceste (90. roky)	199
15	Okolo sveta po Maových stopách (90. roky)	212
16	Mao odhalený (2001 – 2006)	225
17	Odvolajte, čo ste napísali (2007 – 2008)	241
18	Zblízka spoznávam Štátnu bezpečnosť (2008 – 2011)	253
19	Návrat Maovho ducha (2012 – 2013)	271
20	Prečo sa nemôžem rozlúčiť s umierajúcou mamou (2014 – 2024)	279
	Epilóg	293
	Poďakovanie	294

NIEKOĽKO MÍĽNIKOV ČÍNSKYCH DEJÍN

Mandžuská dynastia (Veľký Čching)	1644 – 1911
Vyhlásenie Čínskej republiky	1912
Kuomintang pod vedením Čankajška vládne Číne	1928 – 1949
Vojna proti japonskej invázii	1937 – 1945
Občianska vojna medzi Kuomintangom a komunistami	1945 – 1949
Založenie komunistickej Číny pod vedením Mao Ce-tunga	1949
Veľký hladomor	1958 – 1961
Kultúrna revolúcia	1966 – 1976
Maova smrť	1976
Začiatok reforiem Teng Siao-pchinga	1978
Nástup Si Ťin-pchinga k moci	2012
Si Ťin-pching vyhlásený za doživotného najvyššieho vodcu	2018

PROLÓG

Táto kniha je o mojej mame a o mne a nevyhnutne aj o babičke a otcovi. Naše osudy sú dramatické čiastočne preto, že sa odohrávajú v Číne v posledných zhruba stodvadsiatich rokoch, keď krajinu mnohokrát prevrátili naruby búrlivé zmeny. Rovnako dôležité však je, že moji rodičia a babička boli výnimoční ľudia, ktorí plávali proti prúdu, nuž narážali na väčšie vlny. A tak sa aj môj vlastný život spätý s rodinou naplnil zvratmi.

Pred mnohými rokmi som naše osudy vyrozprávala v knihe *Divoké labute: Tri dcéry Číny*. Rozprávanie sa začína narodením mojej babičky v roku 1909 a opisom praktiky zväzovania chodidiel v jej ranom detstve, keď Číne vládol posledný cisár. Pokračuje érou Mao Ce-tunga (1949 – 1976), predovšetkým jej posledným desaťročím, hrôzostrašnou Kultúrnou revolúciou, počas ktorej si moji rodičia prešli krutými skúškami. Končí sa v roku 1978, keď Teng Siao-pching oficiálne uzavrel Maovu éru, naštartoval reformy a ja som využila tieto priaznivé historické okolnosti, aby som ako jedna z prvých Číňaniek opustila komunistickú Čínu a odišla na Západ.

Rok 1978 bol prelomový. Prešlo od neho skoro polstoročie a za ten čas Čína vyrástla zo slabého a izolovaného štátu na globálnu mocnosť, vyzývateľku Spojených štátov na čele sveta. Hoci som tie desaťročia prežila v Londýne, môj život zostával naďalej previazaný s domovinou. Žila tam moja mama, ktorú som navštevovala takmer každý rok, až dokým mi cesty neznemožnila politická situácia. Precestovala som celú krajinu pri výskume k mojim knihám vrátane *Divokých labutí*, životopisu Mao Ce-tunga (napísali sme ho s man-

želem Jonom Hallidayom) a *Cisárovnej vdovy Cch'-si* (1835 – 1908), knihy o poslednej veľkej cisárovnej, ktorá preniesla stredovekú Čínu do moderných čias. Hoci som kvôli nim chodievala do Číny robiť výskum, moje knihy boli (a naďalej zostávajú) v krajine zakázané. Bohaté skúsenosti z interakcií s režimom z tých rokov mi o ňom mnoho prezradili.

Čína v súčasnosti stojí na začiatku ďalšej prelomovej éry: predseda Si Ťin-pching, uctievať Maa, chce vybudovať maoistický štát s vymoženosťami kapitalizmu. Tento nový obrat zásadne ovplyvnil život mojej mamy aj môj. Cítim, že práve preto dozrel čas na pokračovanie *Divokých labutí*, na dorozprávanie príbehu mojej rodiny – a s ním aj príbehu Číny – až do dnešných dní.

Otec a babička tragicky zahynuli počas Kultúrnej revolúcie, o ktorej som veľa písala v *Divokých labutiach*. Nezabúdam na nich, budem ich často pripomínať aj v tejto knihe. Minulosť totiž bola neustále prítomná aj v mojom neskoršom živote. Formovala mňa aj podobu dnešnej Číny a okrem toho predznamenáva, ako bude vyzeráť jej budúcnosť.

Novou knihou s názvom *Leťte, divoké labute* chcem vzdať hold svojej mame, ktorú nemôžem navštíviť pri jej smrteľnom lôžku. Práve ona mi totiž dala krídla, aby som mohla vzlietnuť v ústrety slobode. Za to, že dnes žijem a píšem slobodne, v mnohom vďačím práve jej.

Detstvo v Maovej Číne

(1952 – 1966)

„Si dobrý komunista, no otrasný manžel,“ vyhlásila mama so slzami v očiach, s rukami na okrúhlom bruchu, ktoré jej vytŕčalo z haleny vyrobenej z hrubej miestnej bavlny. V jej útrobach som kopala a ťažovala sa ja, pripravená predať sa na svet. Bol marec 1952, dva roky od víťazstva komunistickej strany nad Kuo-mintangom (nacionalistami) v boji o ovládnutie Číny. Obaja moji rodičia boli komunisti, mama bola v strane pomerne nová, otec bol veterán. V tom čase dokonca zastával funkciu guvernéra regiónu I-pin, v ktorom žili – prefektúry v juhozápadnej čínskej provincii S’-čchuan s rozlohou takmer trinásťtisíc štvorcových kilometrov.

Otec sa narodil v roku 1921 v rovnomennom hlavnom meste tohto regiónu. Toto dvetisícročné mesto sa rozprestiera na kopcoch pod zelenými hmľistými horami, kde sa pestuje čaj. Na ich úpätiach sa do najdlhšej čínskej rieky Jang-c’ zlievajú dve rieky, krištáľovo čistá Min a kalná Ťin-ša.

Narodiť sa v starobyľom meste na brehu veľkej rieky vysoko v kopcoch síce znie romanticky, no realita bola iná: môj príchod na svet naplnil mamu trpkosťou voči manželovi. Lekári totiž varovali, že pôrod bude mimoriadne ťažký a mame pri ňom hrozí riziko masívneho krvácania. Obávali sa, že by som mohla pri pôrode prísť

o život a stiahnuť mamu so sebou na druhý svet. Preto odporúčali prevoz do nemocnice vo väčšom meste, kde mali vyhovujúce vybavenie a špecializovaných pôrodníkov. Otec však odmietol počúvať ich rady.

Prevoz z I-pinu do väčšieho mesta nebola bežná prax. Zariadiť ho nebolo vôbec ľahké, no nebolo to ani nemožné. Keďže otec bol guvernér, stačilo povedať jediné slovo a mamu by presunuli do najlepšej nemocnice v regióne. On však takýto príkaz nemienil vydať. Vyjadril sa, že svojej manželke nemôže schváliť špeciálne zaobchádzanie, lebo komunisti sľubovali skončiť s rodinkárstvom.

Otec sa pridal ku komunistickému podzemiu v I-pine v roku 1938 ako sedemnásťročný, keď pracoval ako pomocník v kníhkupectve. Na vlastnej koži poznal hlad i nespravodlivosť a ľavicové knihy, ktoré čítal, ho ľahko presvedčili, že komunisti budú lepší ako Kuomintang. Mimoriadne vážne bral ich prísľub odstrániť korupciu, ktorú považoval za koreň všetkého zla v starej Číne. Odkedy sa stal guvernérom, robil všetko pre to, aby odoprel „láskavosti“ svojej vlastnej rodine: matke, sestrám, bratom i príbuzným. Jeden z jeho bratrancov, Najstarší strýko, ho poprosil o odporúčanie na miesto pokladníka v miestnom kine. Otec ho odbil a odkázal mu, nech si o tú prácu podá žiadosť ako všetci ostatní. Staršieho brata, ktorý pracoval pre priekupníka s čajom – I-pin je jednou z hlavných oblastí produkcie čaju v Číne –, navrhli na povýšenie do riadiacej funkcie. Povýšenie musel schváliť môj otec, no ten ho vetoval s odôvodnením, že jeho brat nie je dostatočne kompetentný, a keby nebol guvernérovým bratom, nepovýšili by ho. Otec svojím rozhodnutím pobúrila celú rodinu. Mama vybuchla: „Nemusíš mu pomáhať, ale ani hádzať polená pod nohy!“ Brat s ním odvtedy neprehovoril.

Mamu hlboko zasiahlo, že ju otec odmietol previezť do adekvátne vybavenej nemocnice. Spočiatku si myslela, že mu nezáleží na tom, či ona a ich spoločné dieťa prežijú alebo nie. Postupne však presvedčila samu seba, že inak rozhodnúť nemohol. Keby nariadil jej prevoz, ľudia v I-pine by si hovorili, že komunisti sa v ničom nelíšia od všetkých starých vlád a sú pri moci len preto, aby z toho ťažili

ich rodiny. Ponurú náladu u nej vystriedala číra radosť až vtedy, keď som obklopená nervóznymi lekármi zázračne vyšla z jej tela zdravá, s váhou vyše štyri a pol kila, a ona vyviazla bez ujmy.

Mama takisto verila strane. Od otca bola o desať rokov mladšia a členkou komunistického odboja sa stala už v pätnástich. Ťin-čou, mesto, odkiaľ pochádzala, sa rozprestieralo na severovýchode Číny v Mandžusku, 2 500 kilometrov od I-pinu. Japonci ho okupovali až do roku 1945, keď na konci druhej svetovej vojny kapitulovali. Vládu prevzal Kuomintang pod vedením Čankajšeka, no mama z nadšenia po oslobodení rýchlo vytriezvela, keď príslušníci jeho tajnej polície zabili jej kamarátky zo školy, jednu z nich za to, že do mesta priniesla Maov pamflet. Po zatknutí a mučení jej vtedajšieho priateľa nadviazala styky s komunistickým podzemím. Okrem iného vynášala vojenské informácie pre Maove jednotky obliehajúce Ťin-čou. V tom čase už komunisti zápasili s nacionalistami o nadvládu nad Čínou.

V komunistickej armáde v okolí mesta pôsobil aj môj otec a veľa sa napočúval o tej výnimočnej sedemnásťročnej dievčine. Predstavoval si ju ako dračicu chrliacu oheň a milo ho prekvapilo, keď sa po obsadení Ťin-čou komunistami v roku 1948 napokon stretli, lebo sa mu prišla hlásiť. V prostých bledomodrých šatách pred ním stála vysoká, štíhla a elegantná mladá žena, výnimočne pekná a s príjemným hlasom. V jeho svete, kde takzvanú revolučnosť stelesňovali hrubé spôsoby a krik, mama pôsobila ako závan čerstvého vzduchu. Otec si všimol, že hoci bola jemná, nikdy nebola poddajná. Vydávala rázne príkazy bez toho, aby musela zvýšiť hlas. Vyjadrovala sa jasne a presne, neodbiehala od témy. Uchvátila ho a aj on sa jej zapáčil. Nesprával sa ako vojak, vrecovitá zelená uniforma na ňom visela a bol dokonca nižší od nej, no okamžite ju upútali jeho nezvyčajne veľké, zasnívané oči. Pripadal jej ako básnik. Zamilovali sa, vzali sa a s komunistickou armádou pochodovali z Mandžuska na juh do I-pinu, kde sa otec stal guvernérom a mama šéfkou mestského zväzu mládeže.

Medzi mladými ľuďmi, s ktorými mama pracovala, bola veľmi obľúbená a zapadla aj do otcovej veľkej, rozvetvenej rodiny. Keď

ju predstavil matke, podľa tradície jej mali zložiť hlbokú poklonu. Otec vyhlásil, že padanie na kolená je ponižujúci zvyk, ktorý sa komunisti zaviazali zrušiť, preto sa nikomu klaňať nebude. Moja mama s tým nemala problém. Domnievala sa, že vďaka podobným gestám budú komunisti pôsobiť ľudskejšie. Chcela svoju svokru potešiť a zároveň mala zmysel pre dramatickosť. Len čo si kľakla na kolená a trikrát sa dotkla čelom zeme, všetci sa radostne rozosmiali. Mama sa poklonila každému, komu mala, dokonca sa vybrala s otcovou nevydatou sestrou Ťün-jing do veľkej a krásnej záhrady za domom, aby poklonami vzdala hold stromom a kríkom. Všetky ženy v otcovej rodine boli oddané budhistky a verili, že rastliny majú živú dušu a vážia si prejavy náklonnosti. Hoci mamu k budhizmu nevychovali, tento rituál sa jej páčil. Vyrastala totiž v lekární svojho nevlastného otca, doktora Sia, uznávaného praktika čínskej medicíny, ktorá stavala na liečivej sile bylín. Zoznámila sa tam so všetkými druhmi rastlín a verila v ich moc prinavracáť zdravie. Boli pre ňu ako rodinné poklady. Práve preto, že tak zasvätené a láskyplne rozprávala o rastlinách, si mama už na prvom stretnutí získala srdcia otcovej rodiny milujúcej prírodu.

Po mojom príchode na svet si všetci dospelí v rodine priali, aby som bola po mame. Dali mi meno Er-chung (Druhá divoká labuť), pretože mamino meno Sia Te-chung obsahuje znak pre divokú labuť, *chung*. Tento znak evokuje predstavu veľkého, krásneho a silného vtáka, letiaceho oblohou doďaleka ponad ohromné hory a rieky. Otec ten obraz spojený so znakom *chung* miloval a vo svojich listoch mamu oslovoval moja milovaná divoká labuť.

Mama nepochybovala, že manžel ju miluje. Rok po mojom narodení, keď bola opäť v nemocnici a rodila môjho brata Ťin-min-ga, sa otca pokúsila zviešť jej šéfka a priateľka pani Tching (Čang Si-tching), koketná žena štíhla ako prútik. Otec ju však bez okolíkov odmietol. Vedel, že pani Tching je neoblomná a mohla by to skúsiť znova, no znepokojovala ho najmä jej pomstychtivá povaha. S pomocou svojho manžela, vedúceho personálneho oddelenia v I-pine, bola schopná zísť do extrémov, aby zničila ľudí, čo sa jej

postavili do cesty. Zdesený predstavou, že by ublížila mame, ktorá pracovala pod jej vedením, nasadol otec na prvý vlak do Čcheng-tu, hlavného mesta provincie S'-čchuan. Po dni cestovania na sever zamieril rovno za guvernérom provincie a požiadal o presun na iné miesto. Pani Tching nespomenul, ako dôvod preloženia uviedol, že sa mu ťažko pracuje v meste, kde má priveľa príbuzných. Potom zostal v Čcheng-tu a posielal mame telegramy, v ktorých naliehal, aby za ním prišla čo najskôr. Z týchto dôvodov sme sa v júni 1953 presťahovali do Čcheng-tu. Mala som vtedy rok, malý Ťin-ming jeden mesiac a mame sa práve skončilo tradičné povinné šestonedelie. Vzala so sebou len mňa a moju staršiu sestru Siao-chung. Ťin-ming zostal u otcovej rodiny, lebo bol ešte primálny na cestovanie.

Hlavné mesto niekoľkých starovekých kráľovstiev Čcheng-tu sa na ďalších dvadsaťpäť rokov stalo mojím domovom. Leží na úrodnej planine, ktorá je vďaka obrovskému zavlažovaciemu systému vybudovanému okolo roku 256 pred naším letopočtom známa ako Krajina hojnosti (Tchien-fu-č'-kuo). V meste prekvitala kultúra a po stáročia bolo centrom náboženských hnutí ako taoizmus, budhizmus a konfucianizmus. V početných dvoroch lemujúcich jeho uličky sa vďaka miernemu podnebiu darilo ibištekom s veľkými ružovými kvetmi, pre ktoré si Čcheng-tu vyslúžilo označenie Mesto ibištekov. V centre stál starý palác podobný pekinskému Zakázanému mestu s veľkolepou vstupnou vežovou bránou pripomínajúcou Bránu nebeského pokoja. Palácu sa hovorilo Malý Peking. V trinástom storočí ho navštívil Marco Polo, písal o jeho bohatstve aj výrobe hodvábu. Čcheng-tu je známe ako Mesto hodvábu a rieka, ktorá ním preteká, sa volá Hodvábná rieka, Ťin-ťiang. V jej meandrovitých prítokoch ľudia kedysi zvykli umývať tkáčske nástroje. Život obyvateľov tohto mesta sa spája s výrobou hodvábu – napokon aj ja sama som sa na nej ako dieťa podieľala. Medzi moje najranejšie spomienky patrí, ako som zberala plné náručia morušových listov, vnímala ich páperovitú rubovú stranu a niekoľkokrát denne nimi

krmila priadky vo veľkých plochých košoch. Sledovala som, ako hladné malé húsenice hltavo jedia, rýchlo priberajú a zakrátko sa im z bacuľatých ústočiek začali vynárať sotva viditeľné vlákna, ktoré sa ovíjali okolo ich telíčok. Čochvíľa z nich boli zámotky. Zo zámotkov sa ťahali dlhé jemné hodvábne vlákna a navíjali sa na ručné navijaky. Pamätám si, ako som sa pokúšala vlákna vyťahovať aj ja, no v nešikovných prŕstekoch sa mi trhali.

Čcheng-tu bolo vychýrené aj svojou kuchyňou. Z početných reštaurácií mnohé ponúkali charakteristické špeciality a pýšili sa nápaditými názvami. Ako malú ma ich názvy fascinovali, ale do reštaurácie sme zavítali len zriedka. Komunistickým funkcionárom sa dôrazne neodporúčalo navštevovať ich, lebo strana ich spájala s hedonizmom. Pre moju mamu, ktorá milovala jedlo a túžila po špecialitách, aké v rodnom Mandžusku nikdy neochutnala, to znamenalo veľké odriekanie.

Otca vymenovali za zástupcu riaditeľa významnej časti Provinčného stranického výboru S'čchuanu, oddelenia pre verejné záležitosti, ktoré spravovalo vzdelávanie, zdravotníctvo, šport, vydavateľstvá a umelecké inštitúcie celej provincie (S'čchuan bol veľký ako Francúzsko a mal šesťdesiat miliónov obyvateľov). Mama sa stala riaditeľkou oddelenia pre verejné záležitosti vo východnom obvode Čcheng-tu a starala sa o podobné záležitosti, no na nižšej úrovni. Presťahovali sme sa do takzvanej vládnej štvrte, veľkého ohradeného areálu, ktorý zahŕňal niekoľko niekdajších ulíc a nachádzal sa v ňom aj klub americkej armády z čias druhej svetovej vojny. Pracovala a žila tam väčšina najvyšších funkcionárov s rodinami. Pri bráne stáli stráže, o areál sa starali záhradníci, pracovali tam vynikajúci kuchári a k dispozícii bola flotila áut so šoférmi.

Mama nemala nárok na odvoz autom, a preto dochádzala do práce každý deň na bicykli. Okrem nedeľ sa vracali s otcom domov len zriedkavo predtým, ako sme sa my deti pobrali do postele. V podstate nás teda vychovávala stará mama z maminej strany, babička Jang Jü-fang, ktorá sa k nám prisťahovala z Mandžuska. Mala po štyridsiatke a vyzerala úplne inak ako mama. Kým mama nosila vtedajšiu

uniformu komunistických úradníčok, takzvané leninské sako, ktoré sa zapínalo na dva rady gombíkov a v páse ešte opaskom – čo bol cudzokrajný štýl –, babička si vždy obliekala tradičný bavlnený kabátik s uzlíkovými gombíkmi na boku, ktorý si vlastnoručne ušila. Sama si vyrábala aj bavlnené topánky na svoje zviazané chodidlá. V drobných, úzkych a špicatých topánkach namiesto normálnej chôdze, akou kráčala mama, skôr krivkala. Občas pri chôdzi stratila rovnováhu a zamračila sa, no v jej bystrých očiach ani vtedy nezhasol úsmev.

Zásluhou babičky bol náš rodinný život pokojný a naplnený láskou. Zakázala rodičom napomínať nás pri jedle („pri jedle ich nechajte na pokoji, inak ho dobre nestrávia“) a dohliadala na to, že ak sa aj rodičia hádali, nikdy nie pred nami. Pamätám si len jedinú večernú hádku rodičov, keď som mala asi deväť rokov. Nemala som potuchy, o čo ide, no počula som otcov krik a mamu, ako sa mu tichým hlasom prudko stavia na odpor a na moje prekvapenie aj plače. Tak som sa zľakla, že som si nad posteľou zatiahla moskytiéru v snahe skryť sa. Sieťka však bola príliš tenká a ja som zrazu vybuchla, lenže nie do plaču, ale do bizarného intenzívneho nervózneho smiechu. „Er-chung sa smeje!“ vyhrkol ohromene otec, keď namosúrený prechádzal popri mojej posteli. Zrejme práve to ukončilo ich hádku, lebo mama sa ku mne rozbehla a tuho ma objala. Celé detstvo som od rodičov necítila iné ako lásku a nikdy mi nepovedali krivé slovo. V tých zriedkavých prípadoch, keď mi niečo vyčítali, so mnou hovorili nesmierne citlivo, akoby som už bola dospelá a mohlo by sa ma to dotknúť.

Do školy som nastúpila šesťročná v roku 1958. Dochádzala som do nej pešo, vždy s kamarátkami – dvadsať minút do školy a dvadsať zo školy, ale dvakrát, lebo sme obedovali doma. Trasa viedla zväčša bočnými uličkami. Na ich úzkych chodníkoch sa sušili rozložené kapustné a iné listy na prípravu zaváranej zeleniny (tú som milovala). Najviac sa mi páčil úsek cesty pozdĺž Cisárskeho kanála, dvojkilometrovej vodnej priekopy obkolesujúcej niekdajší palác. Hoci palác bol v čase môjho nástupu do školy už z veľkej časti zničený, niektoré ruiny sa zachovali a priekopa zo-

stala nedotknutá, jej zelená voda bola svieža a priezračná a na jej brehoch rástli vrbý a gáfrovníky.

Veľký hladomor v rokoch 1958 až 1961, počas ktorého zomrelo asi štyridsať miliónov ľudí, zásadne otriasol vierou mojich rodičov v stranu. Hoci nepoznali plný rozsah hladomoru ani presnú príčinu tejto katastrofy, vedeli dosť, aby pochopili, že ju zavinili ľudia a zodpovednosť za ňu nesie ich strana. Kým v minulosti si vždy našli dôvody na jej ospravedlnovanie, tento prešlap považovali za neodpušiteľný. Pamätám si, ako mi raz otec len tak z ničoho nič povedal, pričom s odstupom času si myslím, že sa vlastne zhováral sám so sebou: „Prečo sme vôbec robili revolúciu? Robili sme revolúciu, aby ľudia nehladovali. Chceli sme im dopriať plné žalúdky.“ Rozrušenie v jeho hlase a vo výraze tváre ma zaskočilo. Neskôr som sa dozvedela, že napísal list Maovi, v ktorom vyjadril svoje názory, čo vtedy predstavovalo jedinou možnosť zasiahnuť do politického smerovania. Od odoslania listu ho však odhovoril jeho priateľ, guvernér provincie. Vystríhal ho pred hroziacimi katastrofálnymi následkami pre celú rodinu. Na otca doľahol pocit viny – ťažšie ako na mamu, pretože on sa so stranou stotožňoval oveľa viac, mama mala svoje výhrady a nenechávala sa strhnúť horlivými presvedčeniami.

Mamino vytriezvenie prišlo takmer hneď po vstupe Maovej armády do jej mesta, vtedy spoznala skutočnú komunistickú stranu. Ukázala sa ako úplne iná organizácia, než bola jej skupinka odbojárov. S hrôzou si uvedomila, že ideály, o ktorých naplnení snívala – rovnosť, láskavé zaobchádzanie so ženami a súdružské vzťahy – tam neexistujú. Najväčší šok zažila, keď osemnásťročná opustila Ťin-čou a vydala sa na cestu s mojim otcom do jeho rodného I-pinu, ktorý ležal vyše tisícpäťsto kilometrov na juh. Ako vyššiemu funkcionárovi otcovi prideliili džíp; mama bez vysokej hodnoty však musela kráčať pešo. Otec ju odmietol zviezť, lebo by sa to považovalo za rodinkárstvo a mama, či vlastne obaja, by dostali pokarhanie, len čo by si sadla do auta. Jednej noci sa po celodennom plahočení so zvinutým lôžkom

na chrbte, neustále vyčerpaná a sužovaná chorobou, rozplakala, kým sa pokúšala zaspáť na zemi v chráme, kde sa jej skupina tiesnila tesne vedľa seba. Otec ležal vedľa nej, pohotovo jej rukou zakryl ústa a pošepol, že ju nesmú počuť plakať. Niektorí ju predsa začuli a nahlásili to vedúcemu skupiny, ktorý jej na druhý deň vynadal. Vytkol jej, že sa správa ako panička z vykorisťovateľskej triedy a že je hanebné plakať po pár krokoch. Samozrejme, nikto vrátane mamy nevedel, že je tehotná. Krátko nato potratila svoje prvé dieťa.

Takmer prišla o život a uvažovala o vystúpení zo strany, aby mohla študovať medicínu, čo bola jej ambícia ešte pred vydajom. Otca to zdrvilo natoľko, že ju v panike zaprisahával, aby neodišla. Vysvetľoval jej, že strana to bude považovať za dezerciu a podľa toho s ňou naloží. Z jeho reakcie mama pochopila, že len čo človek raz vstúpi do strany, niet cesty späť (bol to kľúčový fakt, vďaka ktorému sa tá organizácia udržiavala v chode). Zostala a presvedčila samu seba, že sa musí stotožniť s postojom strany, ale nikdy jej nebola tak bezvýhradne oddaná ako otec.

Ako ich oddanosť k strane slabla, rodičia prestali tak tvrdo pracovať a väčšinu večerov trávili doma. Kontrolovali nám domáce úlohy a striedali sa pri našom doučovaní. Mama nás učila matematiku a otec nás pripravoval na čínsky jazyk a literatúru. Počas večerov, keď nás doučoval, dovolil nám čítať si vo svojej pracovni, v ktorej sa v policiach až po plafón vršili hrubé zväzky a niťou viazané vydania čínskych klasikov. Kým sme sa mohli kníh dotknúť, museli sme si umyť ruky, pričom nám prízvukoval, že nesmieme otáčať stránky pri väzbe, aby sme nepotrhlali listy.

Okrem vynikajúcich študijných výsledkov vyžadovali rodičia od nás aj pevné morálne zásady, ktoré nám poctivo vštepovali. Zatiaľ čo moje a sestrino meno malo za vzor mamu (sestrino Siao-chung znamená byť ako [mama]), bratia dostali do mena znaky, ktoré odrážali ašpirácie rodičov. Ťin-ming má v mene znak *č'*, čo znamená zásadový; Siao-chej dostal znak *pchu* s významom úprimný; Siao-fangov znak *fang* zas značí neúplatný. Aj otcovo meno Čchang Šou-jü odrážalo jeho oddanosť týmto ideálom. Pôvodne sa však volal

úplne inak. Keď sa pridá ku komunistom, prijal bojové meno Wang Jü, pričom *jü* znamenalo pochybný, pretože ľudia, ktorí vyznávali princípy ako on, často považovali práve za takých. (Wang bolo jeho nové priezvisko.) Po návrate do I-pinu začal opäť používať svoje rodné priezvisko Čchang, ale dal si meno Šou-jü, čo znamenalo Ostaň mužom, ktorého považujú za pochybného.

Dvanásťročná som v roku 1964 nastúpila do strednej školy. Moja škola, nazývaná Stredná škola číslo štyri, bola najlepšou v Čcheng-tu. Založili ju v roku 141 pred našim letopočtom a bola najstaršou štátom financovanou školou v Číne. Keďže sídlila v komplexe konfuciánskeho chrámu, pýšila sa majestátnou hlavnou bránou s predĺženými strechami, honosnými červenými stĺpmi a vysokými prahmi z masívneho hrubého dreva. Už príchod do areálu školy mal punc slávnosti. V jeho strede stál majestátny chrám. Hoci po nástupe komunistov k moci Konfuciovu sochu vnútri odstránili a nahradili ju niekoľkými pingpongovými stolmi, budova naďalej pôsobila veľkolepo. Podopierali ju masívne drevené vnútorné stĺpy, pri úpätí vstupných kamenných schodov stáli dve obrovské bronzové kadidelnice a pri nich dve vysoké kamenné dosky s vytesanými Konfuciovými výrokmi. Prístup k chrámu tvorilo veľké prázdne námestie navrhnuté tak, aby cestou k nemu narastal v človeku pocit bázne. Teraz sa na ňom nachádzalo športovisko a dvojposchodová budova s triedami. Za ňou sa rozprestierala rozľahlá záhrada, cez ktorú pretekala potôčik. Ponad neho viedli tri mosty s klenutými oblúkmi a pieskovcovými zábradliami zdobenými drobnými soškami zvierat. Obzvlášť som milovala malý zalesnený kopec v zadnej časti areálu, kde sme sa na hodinách biológie učili o listoch a kvetoch. Natoľko ma uchvátil, že som zatúžila stať sa záhradníčkou alebo dokonca objavovať nepoznané druhy rastlín.

V lete 1966, mala som štrnásť rokov, sa mi život obrátil naruby: Mao totiž odštartoval Kultúrnu revolúciu. Podobne ako ostatné deti, aj ja som vyrastala v presvedčení, že predseda strany je boh. Spie-

vali sme piesne na jeho počesť. Text jednej z nich napríklad znel: *Otec je blízky, matka tiež, no najbližší je predseda Mao*. Na dôkaz, že svoje slová myslíme úprimne, sme vyhlasovali: „Prisahám na predsedu Maa!“ Sotva vyzval mladých, aby vstúpili do Červených gárd, úderiek Kultúrnej revolúcie, bez zaváhania sme to spravili. Skupina Červených gárd, ktorá sa ustanovila v mojej škole, všetkým nariaďovala zdržiavať sa v areáli a „robiť revolúciu“. Ja som sa však vyhýbala militantným akciám, ktoré si vyžadovala revolúcia, a neustále som predstierala chorobu v snahe dostať sa zo školy. Kritizovali ma za prílišnú útlacitosť a nedovolili mi vstúpiť do gárd.

Napokon Mao z Brány nebeského pokoja vyzval mladých ľudí, aby bez milosti zničili všetko staré a škola, ktorú som milovala, sa zmenila na hrôzostrašné miesto. Konfuciánsky chrám zdevastovali a zhromaždený zástup strhol kamenné tabule stojace pred ním. Chlapci zhodili na zem bronzové kadidelnice a chodili do nich močiť. Železnými tyčami a kladivami pozrážali hlavy sošiek na mostoch ponad potok. Záhrady pošliapali a spustošili. Dopočuľa som sa, že nášho staručkého záhradníka – s ktorým som sa často dávala do reči, lebo ma fascinovala jeho práca – obvinili, že je triedny nepriateľ, a stlíkli ho. Zraneniam podľahol. Nedokážem ani opísať, aká som bola vystrašená a znechutená. Zverstvám pritom nebol žďaleka koniec. Jedného dňa prikázali všetkým žiakom zhromaždiť sa na športovisku, aby sme sa zúčastnili na verejnej obžalobe. Na pódiu vtedy vyviedli asi dvanásť najlepších učiteľov školy. Stál medzi nimi aj môj učiteľ angličtiny, starší kultivovaný pán. Všetkým tlačili násilne hlavy nadol, pričom ruky mali vykrútené za chrbtom do takzvanej polohy tryskáča. V iný deň som sa musela dívať, ako na našu učiteľku filozofie útočia chlapci z mojej triedy priamo v učebni a nútia ju prosiť o milosť. Išlo o odplatu za to, že ich kedysi na vyučovaní zosmiešnila pre chabé vedomosti. Raz večer ma spolu s ďalšími naložili na nákladniak a vzali na domovú raziu. Dve vedúce miestneho susedského výboru nám totiž nahlásili paniu, ktorá údajne ukrývala portrét Čankajšeka. V jej dome sa rozliehali výkriky, pri ktorých tuhla krv v žilách. Polonahá žena kľačala pred

žiakom, mojím známym, ktorý ju bil tradičnou zbraňou červených gardistov – koženým opaskom s mosadznou prackou. Inokedy som večer v škole zazrela z okna na poschodí padať matnú siluetu. Červení gardisti rozdelili žiakov do kategórií podľa rodinného pôvodu. Žiakov z „dobrých“ rodín zaradili medzi červených, ostatných označili za čiernych. Červení mohli čiernych podľa ľubovôle trýzniť. V ten večer sedemnásťročné dievča, ktoré zaradili medzi čiernych a spotvorili tým, že mu spolovice oholili hlavu, vyskočilo z okna. Keď som tej noci v tme na internáte zatvorila oči, zakaždým sa mi pred nimi zjavila zakrvavená ľudská postava. Na druhý deň som gardistom v triede oznámila, že som chorá, a vypýtala si priepustku domov. Zúfalo som si priala, aby som do tej školy už nikdy nemusela vkročiť.